

FRIEDRICH NIETZSCHE

GENEALÓGIA MORÁLKY

premedia

FRIEDRICH NIETZSCHE

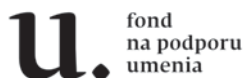
GENEALÓGIA MORÁLKY

Z nemčiny preložila

Patrícia Elexová

premedia

Preklad tejto knihy podporil z verejných zdrojov
formou štipendia Fond na podporu umenia.

Friedrich Nietzsche: Genealógia morálky
Prvé vydanie

Translation © Patrícia Elexová, 2025
Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2025
All rights reserved
ISBN 978-80-8242-386-3

Predhovor

1.

Sami seba nepoznáme, my poznávajúci, sami sebe sme neznámi: má to svoj dobrý dôvod. Sami seba sme nikdy nehládali, – tak ako by sme sa mali jedného dňa *nájsť*? Právom sa povedalo: „Kde je váš poklad, tam je aj vaše srdce;“ *naš* poklad je tam, kde stoja úle nášho poznania. Vždy sme na ceste k nemu, ako rodení okrídlenci a zberatelia medu ducha, a zo srdca sa staráme vlastne len o jedno – aby sme čosi „priniesli domov“. Pokiaľ ide o ostatný život, o takzvané „zážitky“, – kto z nás má na ne čo i len dostatok vážnosti? Alebo dostatok času? Obávam sa, že takéto veci nikdy neboli skutočne „našou vecou“: nepatrí im totiž naše srdce – a ani len naše uši! Skôr tak, ako keď niekto božsky roztržitý a do seba ponorený, komu zvon práve so všetkou silou zadunel do uší svojich dvanásť poludňajších úderov, náhle precitne a opýta sa: „Koľko to vlastne odbilo?“ – aj my sa z času na čas *dodatočne* poškriabeme za ušami a s rozpačitým údivom sa opýtame: „Čo sme to tu vlastne zažili?“ ba čo viac: „Kto vlastne *sme*?“ A, ako som povedal, *dodatočne* počítame všetkých tých rozochvených dvanásť úderov zvonu nášho zážitku, nášho života, nášho *bytia* – a ach! prepočítame sa pri tom... Sami sebe totiž nevyhnutne ostávame cudzí, nerozumieme si, *musíme* sa mylne zamieňať, naveky pre nás platí veta: „Každý je sám sebe najvzdialenejší,“ – sami voči sebe vôbec nie sme „poznávajúci“...

2.

– Moje myšlienky o *pôvode* našich morálnych predsudkov – pretože o ne ide v tomto polemickom spise – nadobudli svoj prvý, úsporný a predbežný výraz v zbierke aforizmov, ktorá nesie názov *Ludské, príliš ľudské. Kniha pre slobodných duchov*. Začal som ju

písať v Sorrente počas zimy, ktorá mi dovolila zastaviť sa tak, ako sa zastavuje pútnik, a ohliadnuť sa na šíru a nebezpečnú krajinu, ktorou dovtedy putoval môj duch. Udialo sa to v zime 1876 – 77; samy myšlienky sú však staršie. V zásade to už boli tie isté myšlienky, ktorými sa opäť zaoberám aj v predkladaných spisoch; – dúfajme, že dlhé medziobdobie im prospelo, že sa stali zrelšími, jasnejšími, silnejšími, dokonalejšími! Že sa ich však držím ešte aj dnes, že medzičasom sa ony samy stávali čoraz súdržnejšími, ba že cez seba vzájomne prerastali a zrastali, posilňuje vo mne radostnú dôveru, že vo mne od začiatku vznikali nie jednotlivo, nie ľubovoľne, nie sporadicky, ale vyrastajúc zo spoločného koreňa, z istej prikazujúcej, čoraz naliehavejšie prehovárajúcej, čoraz určitejšie veci požadujúcej *základnej vôle* poznania, pôsobiacej v hĺbiniach. Výlučne tak je to totiž pre filozofa primerané. Nemáme právo na nijaké *jednotlivosti*: nesmieme sa ani jednotlivo myliť, ani jednotlivo stretať pravdu. Skôr rovnako nevyhnutne, ako strom prináša svoje plody, aj z nás vyrastajú naše myšlienky, naše hodnoty, všetky naše Áno a Nie, všetky naše Keby a Či – všetky vzájomne príbuzné a vzťahujúce sa k sebe navzájom, všetky ako svedkovia jednej vôle, jedného zdravia, jednej pôdy, jedného slnka. – Len či chutia *vám*, tieto naše plody? – Čo na tom však stromom záleží! Čo na tom záleží *nám*, nám filozofom!...

3.

Pri mne vlastnej pochybovačnosti, ktorú priznávam len nerád – vzťahuje sa totiž na *morálku*, na všetko, čo sa doteraz na zemi oslavovalo ako morálka –, pochybovačnosti, ktorá v mojom živote vystupovala tak zavčasu, tak spontánne, tak nezadržateľne, v toľkom rozpore s mojím okolím, vekom, vzormi, pôvodom, že takmer by som mal právo nazývať ju svojím „a priori“, – musela sa moja zvedavosť práve tak ako moja podozrievavosť veľmi skoro pristaviť pri otázke, *odkiaľ* vlastne *pochádza* naše dobro a zlo¹. Vskutku som sa už ako trinásť-

.....
¹ Výklad *Genealógie morálky* je okrem iného založený na rozlišovaní medzi zlom v morálnom zmysle a zlom ako nekvalitou, slabosťou, nedostatočnosťou. Pre

ročný chlapec zaoberal problémom pôvodu zla: jemu som vo veku, keď má človek „v srdci napoly detské hry a napoly Boha“, venoval svoju prvú detskú literárnu hru, svoj prvý filozofický spisok – a pokiaľ ide o moje vtedajšie „riešenie“ problému, nuž, vzdal som česť Bohu tak, ako sa patrí, a urobil som ho *otcom* zla. Chcelo to odo mňa práve *takto* moje „a priori“? ono nové, nemorálne, či aspoň immoralistické „a priori“ a z neho prevrávajúci, ach! taký antikantovský, taký záhadný „kategorický imperatív“, ktorému som medzičasom dopriaval čoraz viac sluchu, a nielen sluchu?... Našťastie som sa veľmi skoro naučil odlišovať teologický predsudok od morálneho a pôvod zla som už viac nehľadal za svetom. Trocha historického a filologického školenia, spolu s vrodenuou priberčivosťou, pokiaľ ide o psychologické otázky ako také, zakrátko premenili môj problém na iný: za akých podmienok si človek vymyslel ony hodnotové súdy dobro a zlo? *A akú hodnotu majú ony samy?* Zahatávali alebo podporovali doterajší ľudský zdar? Sú príznakom stavu núdze, zúboženosti, degenerácie života? Alebo naopak? Prezrádza sa nimi plnosť, sila, vôľa života, jeho odvaha, jeho dôvera, jeho budúcnosť? – Na tieto otázky som nachádzal a trúfal si na mnohé odpovede, rozlišoval som éry, národy, hierarchické úroveň indivíduí, svoj problém som špecializoval, z odpovedí sa stávali nové otázky, výskumy, domnienky, pravdepodobnosti: až pokým som nakoniec nemal svoju vlastnú krajinu, svoju vlastnú pôdu, celý zamlčivávaný, rastúci, prekvitajúci svet, takpovediac tajné záhrady, o ktorých nik nesmel mať ani len tušenia... Ó, akí sme len *šťastní*, my poznávajúci, za predpokladu, že vieme dostatočne dlho mlčať!...

zlé v prvom význame Nietzsche používa výraz *böse*, pre zlé v druhom význame výraz *schlecht*. Slovenčina (na rozdiel od češtiny – zlý/špatný či angličtiny evil/bad) medzi týmito dvoma významami nerozlišuje a má pre ne len jeden výraz – zlý. Aby sme tieto dva významy slova zlý rozlíšili, v celom texte dôsledne prekladáme nemecký výraz *böse* ako zlý a nemecký výraz *schlecht* ako nedobry. Výnimku tvoria ustálené slovné spojenia ako „zlé počasie“, „zlý vzduch“, „zlé svedomie“ a pod., kde nehrozí zámena so zlým v zmysle morálne zlého, zlovoľného. (pozn. prekl.)

4.

Prvý popud k tomu, aby som zo svojich hypotéz o pôvode morálky aj čosi zverejnil, mi dala jasná, čistá, chytrá a zároveň premúdreňá knižočka, v ktorej predo mnou po prvý raz zreteľne vystúpil prevrátený a perverzný druh genealogických hypotéz, ich vskutku anglický druh, ktorý ma priťahoval – onou silou príťažlivosti, ktorá je vlastná všetkému protikladnému, antipódnemu. Názov knižočky znel *Pôvod morálnych pocitov*; jej autor Dr. Paul Rée; rok jej vydania 1877. Azda ešte nikdy som nečítal čosi, k čomu by som až do takej miery musel vetu po vete, záver po závere hovoriť Nie ako k tejto knihe: no pri tom bez akejkoľvek rozmrzenosti či netrpezlivosti. Vo vyššie uvedenom diele, na ktorom som v tom čase pracoval, som príležitostne na vety z tejto knihy patrične i nepatrične odkazoval, nie aby som ich vyvrátil – čo by som si počal s vyvracaním! –, ale tak, ako to prináleží pozitívnemu duchovi, kladúc na miesto nepravdepodobného čosi pravdepodobnejšie, prípadne na miesto omylu nejaký iný omyl. Vtedy som, ako vravím, po prvý raz na denné svetlo vyniesol hypotézy o pôvode, ktorým sa venuje táto stať, zatiaľ ešte nešikovne, čo by som ani v najmenšom nechcel skrývať, a už vôbec nie sám pred sebou, ešte neslobodne, ešte bez vlastného jazyka pre tieto vlastné veci a s početnými ústupkami a výkyvmi. V jednotlivostiach si porovnajte, čo hovorím v *Ľudskom, príliš ľudskom* § 45 o dvojakej prehistórii dobra a zla (totiž zo sféry vznešených a zo sféry otrokov); rovnako v § 136 o hodnote a pôvode asketickej morálky; podobne v § 96, 100 a v § 89 druhého zväzku o „mravnosti mravov“, onom oveľa staršom a pôvodnejšom druhu morálky, ktorý je toto coelo² vzdialený od altruistického spôsobu hodnotenia (v ktorom Dr. Rée, rovnako ako všetci anglickí genealógovia morálky, vidí morálny spôsob hodnotenie ako taký); podobne tiež v § 92, v *Pútnikovi a jeho tieni* § 26, v *Ranných zorách* § 112 o pôvode spravodlivosti ako vyrovnania medzi približne rovnako mocnými (rovnováha ako predpoklad všetkých zmlúv, a teda všetkého práva); podobne

.....
² Doslovne z lat.: „o celé alebo“, t. j. úplne, absolútne. (pozn. prekl.)

o pôvode trestu v *Pútnikovi* § 22 a 33, pre ktorý nie je zastrašovací účel ani esenciálny, ani pôvodný (ako sa domnieva Dr. Rée: – je k nemu pripojený až neskôr, za určitých okolností, a vždy ako čosi vedľajšie, ako čosi dodatočné).

5.

V zásade mi práve vtedy ležalo na srdci čosi omnoho dôležitejšie než akýsi súhrn vlastných či cudzích hypotéz o pôvode morálky (alebo presnejšie: záležalo mi na nich výlučne s ohľadom na účel, na ktorého naplnenie sú len jedným spomedzi mnohých prostriedkov). Šlo mi o *hodnotu* morálky, – a tú som si potreboval vydiskutovať takmer výlučne so svojím veľkým učiteľom Schopenhauerom, na ktorého sa táto kniha, vášeň a skryté protirečenie tejto knihy, obracajú ako na súčasníka (– pretože aj táto kniha bola „polemickým spisom“). Šlo predovšetkým o hodnotu „neegoistickosti“, inštinktov súcitu, sebazapierania, sebaobetovania, ktoré práve Schopenhauer pozlacoval, zbožšťoval a kládol do zászvetia až dovtedy, kým sa mu nakoniec nestali „hodnotami osebe“, na základe ktorých *poprel* život aj seba samého. No práve proti *týmto* inštinktom sa vo mne ohlasovala čoraz zásadnejšia nedôvera, čoraz hlbšie sa zarývajúca skepsa! Práve tu som uzrel *veľké* nebezpečenstvo pre ľudstvo, to najsublimovanejšie vábenie a zvádzanie – kamže? do ničoty? –, práve tu som uzrel začiatok konca, ustrnutie, ohliadajúcu sa únavu, vôľu obracajúcu sa *proti* životu, poslednú, nežne a trudemyselne sa ohlasujúcu chorobu: čoraz väčšmi sa rozmáhajúcu morálku súcitu, ktorou sa nakazili a ktorej podliehali dokonca aj filozofi, som chápal ako ten najtiesnivejší symptóm našej čoraz tiesnivejšej európskej kultúry, ako jej zachádzku k akémusi novému buddhizmu? – k európskemu buddhizmu? K – *nihilizmu*?... Toto moderné filozofické zdôrazňovanie a preceňovanie súcitu je totiž čímśi novým: doteraz sa filozofi zhodovali práve v *bezcnosti* súcitu. Spomeniem len Platóna, Spinozu, La Rochefoucaulda a Kanta, štyroch od seba nanajvýš odlišných duchov, ktorí sa však zhodovali v jednom: v pohrdaní súcitom. –

6.

Tento problém *hodnoty* súcitu a *hodnoty* morálky súcitu (– som odporcom hanebného moderného schúlостiveness citov –) sa spočiatku javí len ako čosi ojedinelé, ako izolovaný otáznik; kto mu však raz prepadne, kto sa tu *naučí* klásť otázky, tomu sa povodí, ako sa povodilo mne: – otvorí sa mu nesmierny nový výhľad, istá možnosť sa ho zmocní ako závrät, vynoria sa v ňom nedôvera, podozrievavosť a obavy všetkého druhu, jeho viera v morálku, v akúkoľvek morálku sa rozkolíše, – a nakoniec sa ohlásí nová požiadavka. Vyslovme ju, túto *novú požiadavku*: potrebujeme *kritiku* morálnych hodnôt, *najprv treba podrobiť skúmaniu samu hodnotu týchto hodnôt* – a na to je potrebné poznanie podmienok a okolností, z ktorých tieto hodnoty vyrástli, uprostred ktorých sa rozvíjali a posúvali (morálka ako následok, ako symptóm, ako maska, ako pokrytectvo, ako ochorenie, ako nedorozumenie; ale tiež morálka ako príčina, ako liečivo, ako stimulans, ako prekážka, ako jed), takéto poznanie tu doteraz ani nebolo, ani po ňom nikto netúžil. *Hodnota* týchto „hodnôt“ sa brala ako daná, ako faktická, mimo akéhokoľvek spochybňovania; doteraz sa tiež ani v najmenšom nespochybňovalo a neotriasalo presvedčenie, že „dobrého“ človeka treba pokladať za hodnotnejšieho než „zlého“, hodnotnejšieho v zmysle toho, čo je potrebné, užitočné a prospešné s ohľadom na človeka ako takého (vrátane jeho budúcnosti). No čo ak by bol pravdou opak? Čo ak by v „dobrom“ pôsobil aj akýsi symptóm regresu a spolu s ním riziko, jed a narkotikum zvädzajúce napríklad k tomu, aby prítomnosť žila *na úkor budúcnosti*? Azda pohodlnejšie, bezpečnejšie, zároveň však aj v menej vyberanom štýle, nižšie?... Čo ak by práve morálka zavinila, že *najvyššia možná moc a nádherná veľkoleposť* typu človek by ostala nedosiahnutá? Čo ak by práve morálka predstavovala to najväčšie spomedzi všetkých nebezpečenstiev?...

7.

To mi stačilo na to, aby som, odkedy sa mi otvoril tento výhľad, sám mal dôvody poohliadnuť sa po vzdelaných, odvážnych a pracovitých druhoch (a robím to dodnes). Ide o to, že ne-

smiernu, vzdialenú a skrytú krajinu morálky – kedysi skutočne prítomnej, skutočne žitej morálky – treba preskúmať samými novými otázkami a takpovediac novými očami: a či to azda neznamená takmer to isté ako najprv túto krajinu *objaviť*?... Keď som pri tom, okrem iných, myslel aj na spomínaného Dr. Réeho, bolo to preto, lebo som vôbec nepochyboval, že sama povaha jeho otázok ho privedie k správnejšej metodike, ako dospieť k odpovediam na ne. Klamal som v tom sám seba? Mojm želaním rozhodne bolo zamerať takýto ostrý a nepredpojatý zrak lepším smerom, smerom ku skutočným *dejinám morálky* a v správny čas ho vystríhať pred typicky anglickým spôsobom, ako si len tak, *s pohľadom upretým na belasé nebo*, z prsta vycucať celý súhrn hypotéz. Je predsa zrejmé, ktorá farba musí byť pre genealóga morálky stokrát dôležitejšia než práve belasá: totiž *sivá*, čím chcem pomenovať farbu toho, čo je preukázateľne doložené, čo možno skutočne zistiť, čo bolo skutočne prítomné, skrátka celé to dlhé, ťažko dešifrovateľné hieroglyfické písmo minulosti ľudskej morálky! – Tá bola Dr. Réemu neznáma; čítal však Darwina: – a tak si v jeho hypotézach spôsobom, ktorý je prinajmenšom zábavný, zdvorilo podávajú ruky darvinovská beštia a ten najmodernejší, skromný, precitlivенý moralista, ktorý „už viac nehryzie“ a v tvári nosí výraz istej dobrotivej a jemnej indolencie, do ktorej je navyše primiešané aj zrnko pesimizmu, únavy: akoby sa vlastne vôbec neoplatilo brať všetky tieto veci – problémy morálky – zas až tak vážne. Mne sa však naopak zdá, že neexistujú vôbec nijaké iné veci, ktoré by sa väčšmi *oplatilo* brať vážne; odmenou za ne napríklad bude, že jedného dňa ich azda budeme smieť brať *veselšie*. Totiž veselost alebo, vysloviac to mojm jazykom, *radostná veda* – je odplata: odplata za dlhotrvajúcu, odvážnu, pracovitú a podzemnú vážnosť, ktorá, pravdaže, nie je vecou pre každého. No v deň, keď z plného srdca povieme: „Vpred! Aj naša stará morálka patrí do *komédie*!“ odhalíme pre dionýzovskú drámu o „osude duše“ novú zápletku a možnosť –: a osud ju veruže zužitkuje, na to si možno staviť, on, tento veľký, starý, večný básnik komédie nášho jestvovania!...

8.

– Ak je tento spis pre niekoho nezrozumiteľný a neoslovuje ho, vinu na tom, zdá sa mi, nenesiem nevyhnutne ja. Je dostatočne zrozumiteľný za predpokladu, ktorý je aj mojím predpokladom, že čitateľ sa najprv oboznámil s mojimi ranjšími spismi a vynaložil pri tom istú námahu: tieto spisy vskutku nie sú ľahko prístupné. Napríklad pokiaľ ide o môjho „Zarathustru“, neuznávam ako jeho znalca nikoho, koho by každé z jeho slov raz hlboko nezranilo a inokedy zasa hlboko neuchvátilo: až vtedy si totiž smie užívať výsadu úctyplnej účasti na alkyónskom živle, z ktorého sa toto dielo zrodilo, na jeho slnečnej jasnosti, rozľahlosti, šírke a nepochybnosti. V iných prípadoch spôsobuje jeho aforistická forma istú ťažkosť, ktorá spočíva v tom, že dnes sa táto forma neberie ako *dostatočne závažná*. Nijaký aforizmus, poriadne vyrytý a odliaty, nie je „dešifrovaný“ už tým, že si ho niekto prečíta; potom ešte treba začať s jeho *výkladom*, na čo je potrebné umenie výkladu. V tretej stati tejto knihy som predviedol vzorový príklad toho, čo nazývam v takomto prípade „výkladom“: – túto stať uvádza istý aforizmus a ona sama je komentárom k nemu. Pravdaže nato, aby sa čítanie takýmto spôsobom praktizovalo ako *umenie*, je viac než čokoľvek iné potrebné to, od čoho sme sa už dnes práveže veľmi dobre odnaučili – a preto prejde ešte veľa času, pokým budú moje spisy „čitateľné“ –, to, na čo treba byť takmer kravou a rozhodne *nie* „moderným človekom“, totiž: *prežívanie*...

Sils-Maria, Oberengadin,
v júli 1887.

Prvá stať:

„Dobré a zlé“, „dobré a nedobré“

1.

– Títo anglickí psychológovia, ktorým vďačíme za doposiaľ jediné pokusy o vypracovanie dejín vzniku morálky – pre nás sami predstavujú nemalú záhadu; ba priznávam, že ako stelesnené záhady v čomsi podstatnom dokonca predstihujú svoje knihy – *oni sami sú zaujímaví!* Títo anglickí psychológovia – čo oni vlastne chcú? Nachádzame ich, či už to robia dobrovoľne, alebo nedobrovoľne, vždy pri tej istej činnosti, totiž že vyťahujú do popredia partie honteuse³ nášho vnútorného sveta, a to, čo je skutočne pôsobiace, vodcovské a pre vývoj rozhodujúce, hľadajú práve tam, kde by si to intelektuálna hrdosť človeka *želala* nachádzať najmenej (napríklad vo vis inertiae⁴ zvyku alebo v zábudlivosti, alebo v slepom a náhodnom prepájaní a mechanizme ideí, alebo v čomsi čisto pasívnom, automatickom, reflexnom, molekulárnom a bytostne stupídnom) – čo vlastne týchto psychológov ženie vždy práve *týmto* smerom? Je to akýsi skrytý, zlomyseľný, prízemný, azda ani pred sebou samým nepriznávaný inštinkt znevažovania človeka? Alebo možno pesimistická podozrievavosť a nedôverčivosť sklamaných, zachmúrených a zatrpknutých bledozelených idealistov? Alebo akási malá podzemná nevraživosť a rancune⁵ voči kresťanstvu (a Platónovi), ktorá možno ani neprekročila prah vedomia? Alebo dokonca zvrátené chůtky žiadostivo prahnúce po zarážajúcich, bolestne paradoxných, pochybných a ne-

.....
³ hanebné partie (pozn. prekl.)

⁴ v zotrvačnej sile (pozn. prekl.)

⁵ zášť (pozn. prekl.)

zmyselných stránkach jestvovania? Alebo nakoniec – čosi zo všetkého, trocha prízemnosti, trocha pochmúrnosti, trocha antikresťanskosti, trocha šteklivých chůtok a potreby korenia?... Hovorí mi však, že sú to jednoducho staré, studené, nudné žaby, ktoré lozia a poskakujú okolo ľudí, medzi ľuďmi, akoby sa práve tam nachádzali vo svojom pravom živle, totiž v *bahne*. Počúvam to s odporom, ba čo viac, vôbec tomu neverím; a ak si tam, kde nemôžem vedieť, môžem aspoň želať, tak si zo srdca želám, aby to s nimi mohlo byť naopak, – aby títo prieskumníci a mikroskopici duše boli v podstate odvážnymi, veľkomyselnými a hrdými zvieratami, ktoré vedia svoje srdce aj svoju bolesť držať na uzde a ktoré samy seba vychovali k tomu, aby všetko to žiaduce obetovali pravde, *každej* pravde, dokonca aj prostej, drsnej, škaredej, odpornej, nekresťanskej, nemorálnej pravde... Pretože aj takéto pravdy existujú. –

2.

A teda všetka česť dobrým duchom, ktorí by mohli pôsobiť medzi týmito historikmi morálky! Je však, žiaľ, isté, že sám *historický duch* im chýba, že sami dobrí duchovia histórie ich všetci nechali v šтиchu! V súlade so starým filozofickým zvykom totiž všetci do jedného myslia *bytostne* nehistoricky; o tom niet pochyb. Babráctvo ich morálnej genealógie vychádza najavo hneď na začiatku, tam, kde ide o vypátranie pôvodu pojmu a súdu „dobrý“. „Pôvodne“ – tak to vyhlasujú – „neegoistické konanie chválili a nazývali dobrým tí, ktorým bolo preukázané, teda tí, pre ktorých bolo *užitočné*; neskôr sa na tento pôvod chvály *zabudlo* a neegoistické konanie, keďže sa *zo zvyku* vždy chválilo ako dobré, sa jednoducho aj pociťovalo ako dobré – akoby bolo dobým samo osebe.“ Ihneď vidíme, že už toto prvé ododenie obsahuje všetky typické črty anglickej psychologickkej idiosynkrázie⁶ – máme tu „užitočnosť“, „zabudnutie“, „zvyk“ a nakoniec aj „omyl“, to všetko ako podklad hodnotenia, na ktoré bol doteraz vyšší človek hrdý ako na istý druh výsady

.....
⁶ zvláštnej svojráznosti (pozn. prekl.)

vlastnej človeku ako takému. Táto hrdosť *má byť* pokorená, toto hodnotenie znehodnotené: dosiahlo sa to?... Nuž, podľa mňa je, po prvé, zrejmé, že táto teória hľadá a určuje vlastné ohnisko vzniku pojmu „dobrý“ na nesprávnom mieste: súd „dobrý“ *nepochádza* od tých, ktorým sa preukazuje „dobro“! Skôr to boli sami títo „dobrí“, to znamená vznešení, mocní, vyššie postavení a vysoko zmýšľajúci, ktorí sami seba a svoje konanie pociťovali a určovali ako dobré, totiž ako prvotriedne, v protiklade ku všetkému nízkemu, nízko zmýšľajúcemu, obyčajnému a plebejskému. Až vychádzajúc z tohto *pátosu odstupu* si osvojili právo tvoriť hodnoty, označovať hodnoty menami: čo im záležalo na užitočnosti! Hľadisko užitočnosti je práve vo vzťahu k takémuto vrúcnemu vytrysknutiu najvyšších hodnotových súdov, ktoré určujú hierarchickú úroveň a hierarchické odstupňovanie, v tej najvyššej možnej miere cudzie a nepriemerané: práve tu totiž dosiahol cit protiklad onoho nízkého stupňa vrúcnosti, ktorý predpokladá každá vypočítavá chytrosť, každý prospechársky kalkul, – a to nie jednorazovo, nie vo výnimočnej chvíli, ale natrvalo. Pátos vznešenosti a odstupu, ako som povedal, trvalý a dominujúci celkový a zásadný pocit vyššieho vládnuceho druhu vo vzťahu k nižšiemu druhu, ktorý sa nachádza „dolu“ – v *tom* spočíva pôvod protikladu „dobrý“ a „nedobrý“. (Panské právo pomenúvať je také ďalekosiahle, že by sme si mali dovoliť chápať sám pôvod reči ako prejav moci vládnuceho: hovoria „toto je to a to“, každú jednu vec a dianie označia pečatou nejakého zvuku a tým si ju takpovediac prिवlastňujú.) Súvisí to s týmto jeho pôvodom, že slovo „dobrý“ sa už od prvopočiatku rozhodne *nemusí* nevyhnutne viazať na „neegoistické“ konanie: ako znie povera oných genealógov morálky. Naopak až pri *úpadku* aristokratických hodnotových súdov dochádza k tomu, že tento protiklad „egoistický“ „neegoistický“ sa čoraz väčšmi vnucuje ľudskému svedomiu, – je to, aby som použil svoj vlastný jazyk, *inštinkt stáda*, ktorý sa ním nakoniec dostáva k slovu (a aj k *slovám*). A aj potom to trvá ešte dlho, kým tento inštinkt nadobudne nadvládu až do takej miery, že morálne hodnotenie priam odvisne a uviazne

pri onom protiklade (ako je to napríklad v prípade súčasnej Európy: predsudok, ktorý berie slová „morálny“, „neegoistický“ a „désintéressé“⁷ ako rovnocenné pojmy, dnes už prerástol do podoby „fixnej idey“ a duševnej choroby).

3.

No po druhé: aj keď úplne odhliadneme od historickej neudržateľnosti onej hypotézy o pôvode hodnotového súdu „dobry“, táto hypotéza je sama osebe psychologicky protirečivá. Užitočnosť neegoistického konania má byť pôvodom jeho chválenia, na tento jeho pôvod sa však malo *zabudnúť*: – ako je však takéto zabudnutie vôbec *možné*? Žeby niekedy takéto konanie prestalo byť užitočné? Opak je pravdou: táto jeho užitočnosť bola predsa vo všetkých dobách každodennou skúsenosťou, teda čímisi, čo sa neustále zdôrazňovalo vždy nanovo; a teda, namiesto toho, aby vymizla z vedomia, namiesto toho, aby sa stala zabudnuteľnou, musela sa do vedomia vrývať s čoraz väčšou zreteľnosťou. O koľko rozumnejšia je ona protikladná teória (preto však ešte nie je pravdivejšia –), ktorej stúpencom je napríklad Herbert Spencer: ten určuje pojem „dobry“ ako vo svojej podstate identický s pojmom „užitočný“, „účelný“, takže v súdoch „dobry“ a „nedobry“ ľudstvo sumarizuje a potvrdzuje práve svoje *nezabudnuté* a *nezabudnuteľné* skúsenosti užitočnosti účelnosti a škodlivosti neúčelnosti. Podľa tejto teórie je dobré to, čo od nepamäti dosvedčovalo svoju užitočnosť: tým to smie vstúpiť do platnosti ako čosi „hodnotné najvyššieho stupňa“, ako čosi „hodnotné osebe“. Aj tento spôsob vysvetlenia je, ako som už povedal, chybný, samo vysvetlenie je však aspoň rozumné a psychologicky udržateľné.

4.

– Na *správnu* cestu ma nasmerovala otázka, čo vlastne v jednotlivých jazykoch znamenajú označenia pre „dobro“ z hľadiska etymológie: tu som zistil, že napospol všetky vedú

.....
⁷ nezaujatý, nezainteresovaný (pozn. prekl.)

k rovnakej premene pojmu, – že tým základným pojmom je všade „vznešený“ či „ušľachtilý“ v stavovskom zmysle a že z neho sa potom nevyhnutne vyvinie „dobrý“ v zmysle „duševne vznešený“, „šľachetný“, „duševne vysokovyvinutý“, „duševne privilegovaný“: paralelne s týmto vývojom prebieha vždy onen druhý vývoj, ktorý prechádza od „obyčajný“⁸, „plebejský“, „nízky“ nakoniec až k pojmu „nedobrý“. Najvýrečnejším príkladom toho je samo nemecké slovo „schlecht“⁹: to je totiž identické so „schlicht“¹⁰ – porovnaj „schlechtweg“¹¹, „schlechterdings“¹² – a pôvodne označovalo prostého, obyčajného muža zatiaľ ešte bez podozrievavého bočného pohľadu, jednoducho v protiklade k vznešenému mužovi. Približne v čase tridsaťročnej vojny, teda dosť neskoro, sa tento význam posunul k dnes obvyklému významu. – Tento poznatok sa mi s ohľadom na morálnu genealógiu javí ako *podstatný*; že bol odhalený až takto neskoro, vyplýva z retardačného vplyvu, ktorým demokratický predsudok v rámci moderného sveta pôsobí na všetky otázky týkajúce sa pôvodu. A to až po zdanlivo najobjektívnejšiu oblasť prírodnej vedy a fyziológie, čo má byť na tomto mieste iba naznačené. Akú pohromu však môže tento predsudok napáchať, keď raz prerastie až do bezuzdnej nenávisti, a to obzvlášť v morálke a histórii, ukazujú neblaho známy príklad Bucklea; *plebejstvo* moderného ducha, ktoré je anglického pôvodu, tu opäť raz prepuklo na svojej domácej pôde, prudko ako bahenný vulkán, a to s onou presolenou, priveľmi hlasnou a sprostou výrečnosťou, s akou doteraz prehovárali všetky vulkány. –

.....
⁸ Nemecké slovo „gemein“ znamená okrem „obyčajný“ zároveň aj „spoločný“, a tiež „prostý“, „hrubý“, „sprostý“, „vulgárny“. Ktorý z významov tohto slova Nietzsche vo svojom výklade akcentuje, je obvykle zrejmé z kontextu, v ktorom ho uplatňuje. (pozn. prekl.)

⁹ zlý/nedobrý (pozn. prekl.)

¹⁰ „prostý“, „obyčajný“ (pozn. prekl.)

¹¹ „prosto“ (pozn. prekl.)

¹² „naprosto“, „skrz-naskrz“ (pozn. prekl.)

5.

S ohľadom na *náš* problém, ktorý možno z dobrých dôvodov nazvať *tichým* problémom a ktorý sa výberovo obracia len k nemnohým ušiam, bude pre nás nemálo zaujímavým zistením, že v oných slovách a koreňoch, ktoré označujú „dobré“, prebleskuje hlavná nuansa, vzhľadom na ktorú sa vznešení cítili práve ako ľudia vyššieho rangu. Najčastejšie sa síce pomenúvajú jednoducho podľa svojej mocenskej nadradenosti (ako „mocní“, „páni“, „rozkazujúci“) alebo podľa najviditeľnejšieho príznaku tejto nadradenosti, napríklad ako „bohatí“, „majetní“ (to je zmysel slova *arya*; obdobne tiež v iránskych a slovanských jazykoch). Zároveň však aj podľa svojej *typickej charakterovej črty*: a práve to je prípad, o ktorý nám tu ide. Nazývajú sa napríklad „opravdiví“: na čele s gréckou šľachtou, ktorej hlásnikom je megarský básnik Theognis. Slovo *ἔσθλος* [*esthlos*], ktoré sa pre to razí, znamená vo svojom koreni toho, ktorý *je*, ktorý má realitu, ktorý je skutočný, ktorý je opravdivý; neskôr, so subjektívnym posunom, opravdivý v zmysle pravdivý: v tejto fáze pojmovej premeny sa toto slovo stáva heslom a sloganom šľachty a úplne splyva so zmyslom slova „šľachtický“, na vymedzenie sa od *lživého* obyčajného muža, ako ho berie a opisuje Theognis, – až kým nakoniec, po úpadku šľachty, toto slovo ostáva ako označenie duševnej noblesy, čím takpovediac dozrie a zosladne. V slove *κακός* [*kakos* – zlý, hlúpy], ako aj v slove *δειλός* [*deilos* – zbabelý, úbohý] (plebejec v protiklade k *ἀγαθός* [*agatos* – dobrý, statočný]) sa zdôrazňuje zbabelosť: to azda napovedá, ktorým smerom sa treba vybrať pri hľadaní etymologického pôvodu viacerými spôsobmi vyložiteľného slova *ἀγαθός*. Latinské *malus* [zlý] (po boku ktorého staviam *μέλας* [*melas* – čierny, temný]) by mohlo byť charakteristikou obyčajného človeka ako človeka tmavej farby, predovšetkým ako čiernovlasého („*hic niger est* –,“)¹³, ako predárijského obyvateľa talianskej pôdy, ktorý sa od pla-

.....
¹³ Narážka na Horatiov verš zo *Satír*: „*Hic niger est – hunc tu, Romane, caveto*“ – „Je čierny – pred ním sa, Riman, chráň“. (pozn. prekl.)

vovlasej, vlády sa zmocňujúcej, totiž árijskej rasy dobyvateľov odlišoval najzreteľnejšie farbou; tomu presne zodpovedajúci príklad mi poskytla prinajmenšom galčina, – fin (napríklad v mene Fin-Gal), slovo označujúce šľachtu a nakoniec toho, kto je dobrý, ušľachtilý, čistý, pôvodne znamenalo niekoho plavovlasého v protiklade k tmavým, čiernovlasým prapôvodným obyvateľom. Kelti boli, mimochodom, úplne plavovlasá rasa; je nesprávne, keď sa pásma zásadne tmavovlasého obyvateľstva, ktoré sú pozorovateľné na starostlivejšie vypracovaných etnografických mapách Nemecka, dávajú do súvislosti s akýmkoľvek keltským pôvodom a miešaním krvi, ako to robí ešte Virchow: na týchto miestach skôr prevažuje *predárijské* obyvateľstvo Nemecka. (To isté platí pre takmer celú Európu: v podstate tu podriadená rasa nakoniec opäť nadobudla prevahu, vo farbe, v krátkosti lebky, ba dokonca azda aj v intelektuálnych a sociálnych inštinktoch: kto nám zaručí, že moderná demokracia a ešte modernejší anarchizmus, a predovšetkým onen sklon ku „commune“, k tej najprimitívnejšej spoločenskej forme, ktorý je teraz spoločný všetkým socialistom Európy, neznamená v podstate obrovský *protiúder* – a že mu dobyvateľská a *panská rasa*, rasa Árijcov, nepodlieha aj fyziologicky?...) Som presvedčený, že latinské bonus [dobrý] možno vykladať ako „bojovník“: za predpokladu, že bonus oprávnené odvodzujem zo staršieho „duonus (porovnaj bellum = duellum = duen-lum, v ktorom sa mi zdá zachované ono duonus). A teda bonus ako muž sváru, rozdvojenia (duo), ako muž vojny: tu vidíme, čo v starom Ríme predstavovalo na mužovi jeho „dobrotu“. Samo naše nemecké „dobrý“: nemalo azda znamenať niekoho „božského“, muža „božského rodu“? A nemalo byť identické s (pôvodne šľachtickým) pomenovaním národa Góto¹⁴? Dôvody tejto domnienky však nepatria na toto miesto. –

.....
¹⁴ Súvislosť medzi „gut“ – „dobrý“ – „der Gott“ – Boh a medzi Gótmi – východogermánskymi kmeňmi sídlacimi pôvodne v južnom Švédsku. (pozn. prekl.)

6.

Z tohto pravidla, že pojem politickej nadradenosti sa vždy preklopí do pojmu duševnej nadradenosti, spočiatku ešte nie je nijakou výnimkou (hoci to poskytuje podnet na výnimky), keď je najvyššia kasta zároveň aj *kňazskou* kastou, a preto uprednostňuje, aby sa všeobecne označovala predikátom, ktorý pripomína jej kňazskú funkciu. Ako stavovské príznaky tu napríklad proti sebe po prvý raz vystupujú výrazy „čistý“ a „nečistý“; a aj tu sa neskôr vyvinú na „dobrý“ a „nedobrý“ v zmysle, ktorý už nie je stavovský. Chcel by som, mimochodom, vystríhať pred tým, aby sa tieto pojmy „čistý“ a „nečistý“ brali ako priveľmi závažné a chápali sa priveľmi široko alebo dokonca symbolicky: naopak, všetky pojmy staršieho ľudstva sa do miery, ktorá je pre nás sotva mysliteľná, chápali spočiatku hrubo, neohrabane, vonkajškovo, úzko, doslovne a výslovne *ne-symbolicky*. „Čistý“ je spočiatku prosto človek, ktorý sa umýva, ktorý si zakazuje isté jedlá spôsobujúce kožné choroby, ktorý nespáva so špinavými ženami z nízkych vrstiev ľudu, ktorý sa štíti krvi, – nie viac, nie oveľa viac! Na druhej strane je však už z bytostnej povahy kňazskej aristokracie zrejmé, prečo sa práve tu mohli hodnotové protiklady prehľbiť a vyostriť tak skoro a takým nebezpečným spôsobom; ich prostredníctvom sa nakoniec vskutku vytvorili také priepastné rozdiely medzi človekom a človekom, že dokonca ani duch nejakého Achillea slobodomyselnosti sa nad nimi nevie preniesť bez rozochvenia. V takýchto kňazských aristokraciách je od začiatku čosi *nezdravé*, a rovnako aj v ich od konania sa odvracajúcich, sčasti záдумčivo hlbavých a sčasti citovo explozívnych zvyklostiach, v dôsledku ktorých sa objavuje oná intestinálna chorľavosť a neurasténia, ktorá je takmer nevyhnutne vlastná kňazom všetkých dôb; čo však liečebný prostriedok, ktorý na túto svoju chorľavosť vynašli oni sami – treba vôbec hovoriť o tom, že jeho následky sa nakoniec ukázali ako stokrát nebezpečnejšie než ochorenie, ktorého ich mal zbaviť? Ľudstvo samo dodnes dopláca na naivnosť tohto kňazského liečenia! Len si pripomeňme napríklad isté formy diéty (vyhýbanie sa mäsu), postenie sa,